

آفرینش فضای شهری سرزنده در شهرهای جدید (نمونه‌ی موردی: شهر جدید صدرا)

احمد رضا سلیمانی
کارشناس ارشد شهرسازی

محمدرضا زمانی
پژوهشگر دکتری تخصصی شهرسازی

مقدمه

شهرهای جدید کشور که از اواخر دهه‌ی ۱۳۶۰ شروع به کار کردند. هنوز و پس از گذشت سه دهه، مشکلات و کمبودهای بسیاری دارند و نتوانسته‌اند رضایت کامل ساکنان خود را فراهم آورند و محیطی مطلوب و جذاب را برای آنان به وجود آوردند. شهرهای جدید که بعضاً بی روح هستند، حس تعلق به مکان را در ساکنان خود ایجاد نکرده‌اند و از نظر هویتی نیز نتوانسته‌اند هویتی مستقل برای خود و شهروندان به وجود آورند. یکی از عوامل بسیار تأثیرگذار در ایجاد حس تعلق به مکان و ایجاد هویت در شهرهای جدید، ایجاد فضاهای شهری پویا و سرزنده است. زیباسازی محیط و استفاده از نمادها و یادمان‌های زیبا و طراحی هنرمندانه‌ی فضاهای شهری سبب ایجاد محیطی جذاب برای ساکنان شده، حضور آن‌ها را در فضاهای شهری موجب می‌شود و زمینه‌ساز ایجاد تعاملات اجتماعی و تقویت حس تعلق شده و هویتی جدید را برای شهر و شهروندان به دنبال دارد. از این رو استفاده از روش‌های هنری در طراحی فضاهای شهری در شهرهای جدید و استفاده از المان‌های مختلف و طراحی جداره‌های شهری و سامان‌دهی سیما و منظر شهری باید در برنامه‌ریزی‌های شهری از سوی مدیران و مسئولان شهری بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد.

شهر جدید صدرا

متوسط و متوسط رو به بالا تا طبقه‌ی مرفه شیراز است که نقش مهمی را در توسعه‌ی کشاورزی، صنایع عالی و مدرن پاک و خدمات آموزشی عالی داشته و حفظ محیط زیست و ظرفیت‌های طبیعی و توسعه‌ی پایدار و مناظر زیبای طبیعی را سرلوحه‌ی برنامه قرار می‌دهد. جمعیت‌پذیری صدرا از اواسط دهه‌ی ۱۳۷۰ آغاز می‌شود و ادامه دارد. شهر جدید صدرا از سال ۱۳۷۵ روند جمعیت‌پذیری خود را آغاز می‌کند به گونه‌ای که در این سال ۲۲۶ نفر در آن ساکن بوده‌اند. سال ۱۳۸۵ جمعیت این شهر به ۹۹۹۳ نفر رسید.

شهر جدید صدرا همان‌طور که در شکل شماره‌ی ۱ مشاهده می‌شود، با وسعتی معادل ۲۰۴۸ هکتار در ۱۵ کیلومتری شمال غرب شیراز و در مکانی مابین کلان‌شهر شیراز و شهرهای مرودشت و زرقان با ظرفیت ۱۵۰ هزار نفر در آستانه‌ی نخست و ۲۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر در آستانه‌ی دوم با عملکرد غالب سبز - فرهنگی، علمی، تحقیقاتی مکان‌یابی شد و نهایتاً در سال ۱۳۷۲ مورد تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران قرار گرفت. اهداف شهر جدید صدرا در محورهای اصلی، بیان‌کننده‌ی ایجاد شهری حومه‌ای برای همه‌ی اقشار به ویژه برای طبقه‌ی

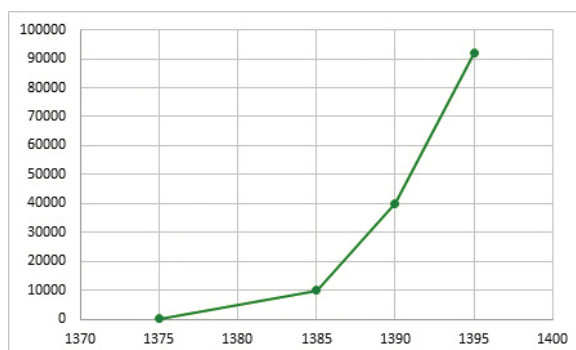
تصویر شماری ۱ : موقعیت شهر جدید صدرا

بنابر آخرین سرشماری نفوس و مسکن جمعیت شهر صدرا به ۸۶۳،۹۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسید. در جدول شماره ۱ زیر روند جمعیت پذیری شهر طی سالیان اخیر مشاهده می‌شود.

جدول شماره ۱ : جمعیت شهر جدید صدرا طی سالیان ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ و درصد نرخ رشد جمعیت

سال	جمعیت (نفر)	درصد نرخ رشد جمعیت
۱۳۷۵	۲۲۶	
۱۳۸۵	۹،۹۹۳	۴۶۰۷
۱۳۹۰	۳۹،۹۷۹	۳۱،۹۶
۱۳۹۵	۹۱،۸۶۳	۱۸،۱۰

مأخذ : مرکز آمار ایران

تصویر شماری ۲ : نمودار تغییرات جمعیتی صدرا از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

شوند. ایجاد فضای شهری جذاب و زیبا سبب حضور بیشتر افراد پیاده از اقشار مختلف اعم از کودکان، زنان، سالمندان و... شده، این حضور علاوه بر این که تعاملات اجتماعی و هم‌بستگی اجتماعی را در بین ساکنان تقویت می‌کند در شکل‌گیری هویتی مشخص برای شهروندان نقش قابل توجهی ایفا خواهد کرد. در زمینه برنامه‌ریزی برای شهرهای جدید، بیش از آن که به دنبال افزایش سطح کیفی زندگی باشند، در تلاش برای رشد کمی این مجموعه‌های زیستی و انتقال هرچه سریع‌تر شهرنشینان به آن‌جا بوده‌اند. بررسی‌های انجام شده نشان از آن دارد که فضاهای شهرهای جدید در کشور به نوعی با استقبال محدود ساکنان مواجه گشته است. برای افزایش پویایی محیط و ایجاد سرزندگی، افزایش زیبایی و جذابیت محیط و پیاده مدار کردن فضاهای شهری در صدرا استفاده از روش‌ها و به‌کارگیری عناصر مختلف می‌تواند مؤثر باشد. در ادامه به بعضی از این مواردی که می‌توان در شهر جدید صدرا از آن‌ها استفاده کرد، اشاره می‌شود.

۱- نشانه‌ها

نشانه‌های منحصر به فرد معماری می‌توانند به نماد مبدل شوند. نشانه‌ها می‌توانند در اشکال مختلفی از قبیل یک ساختمان، یک فضای همگانی، یک آب‌نما و یا یک ساعت باشد. کیفیتی که باعث متمایز شدن نشانه‌ها از دیگر اجزای سیمای شهر می‌شود و به استفاده‌کنندگان حس غرور و هویت می‌دهد. نشانه‌ها به‌ویژه برای بازدیدکنندگانی که از شهرهای دیگر می‌آیند، به یادماندنی‌ترین اجزا در منظر شهری است. این نشانه‌ها می‌توانند به نمادی برای شهر تبدیل شده و تبدیل به مکانی ایده‌آل برای برگزاری مراسم و جشن‌ها باشند.

در شهر جدید صدرا می‌توان از این گونه نشانه‌ها در میدان و خیابان‌های اصلی شهر استفاده کرد. یکی از فضاهایی که می‌توان با استفاده از یک نشانه‌ی شهری علاوه بر خوانایی به تقویت هویت جمعی کمک کرد، میدان ورودی شهر (میدان امام رضا (ع)) است. این میدان با توجه به این که در ورودی شهر قرار دارد و واردشوندگان به شهر در بدو ورود

عوامل سرزندگی فضاهای همگانی در شهرهای جدید

فضاهای همگانی فرصتهایی را برای تعامل انسانی و تفریح و لذت بردن از محیط می‌سازد. این اماکن باید شخصیتی منحصر به فرد از خود به نمایش گذارند و سرزندگی و حیات فضاهای شهری را موجب

با آن مواجه می‌شوند، می‌تواند با استقرار نشانه‌های هویت‌بخش به بهبود ذهنیت از شهر کمک شایانی کند. میدان بهارستان نیز با توجه به موقعیت و اندازه می‌تواند محل استقرار نشانه شهری باشد.

تصویر شماره ۳: میدان امام رضا (ع)، میدان ورودی شهر صدر

۲- المان‌های شهری

المان می‌تواند شامل مجسمه و یا هر کار حجمی باشد که بتواند تصویری از محل در ذهن مخاطب ایجاد و به عنوان خاطره‌ای از شهر یا مکان در ذهن شهر باقی بماند. المان‌های با طراحی زیبا علاوه بر جذابیت محیط می‌تواند در تقویت هویت شهر کمک کند. برای نمونه، با توجه به این‌که شهر صدر به عنوان شهر کتاب و کتاب‌خوانی معرفی شده است، می‌توان از المان‌هایی مانند المان دیوار کتاب شیراز (تصویر شماره ۴) استفاده کرد.

تصویر شماره ۴: المان دیوار کتاب شیراز

شهر جدید صدر با توجه به نوپا بودن، برای تقویت هویت جمعی و ایجاد محیطی خاطره‌انگیز باید از این نوع المان‌های جذاب و زیبا در نقاط مختلف شهر به‌ویژه در میادین و تقاطع‌ها استفاده کند.

۳- منظر خیابان

منظر خیابان معابر سازنده‌ی ستون فقرات شهر و خیابان مواصلاتی اصلی باید سیمایی واحد و یکپارچه و ساختار بصری تعریف شده‌ای را تعریف کند و هم‌چنین، محیطی دعوت‌کننده و راحت را برای عابران ایجاد کند. طرح‌های مفهومی ساده که با مرغوب‌ترین مصالح ماندگار در طول زمان اجرا شده‌اند، از نظر زیبایی و جذابیت بصری تأثیر بسزایی خواهند داشت. طراحی منظر خیابان باید بر پیوستگی خطی فضای خیابان تأکید کرده و قابلیت آن را برای پذیرش کاربری‌های مختلف افزایش دهد. اهمیت منظر شهری از آن روایت که کلیت شهر را به مثابه یک

«متن» آشکار ساخته، امکان «قرائت» و «خوانش» این متن را فراهم می‌آورد. تنها در آیینی منظر شهری است که ابعاد ناملموس، حمایت مدنی، هم‌چون فقر و غنا، سلطه‌ی نهادها و ارزش‌های معین، سلاقی زیباشناختی خرده و فرهنگ‌ها، عمق تاریخی شهر، میزان ایمنی و امنیت جامعه، چگونگی احترام جامعه به قراردادهای اجتماعی و... از طریق نظامی از «نشانه‌ها» امکان تجلی و بروز خارجی یافته و ارزیابی مثبت و یا منفی را میسر می‌سازد.

منظر شهری بخشی از شکل شهر است که ناظر آن را دریافت می‌کند. به عبارتی شکل شهر در لایه‌ی منظر شهری به کیفیتی مستقیماً محسوس تبدیل می‌شوند؛ یعنی منظر شهر عینت قابل ادراک و فضای مورد ادراک از واقعیت موجود شهر پیرامون مان است. بحث منظر شهرها به‌ویژه امروز با مطرح شدن نگرش‌های جدید به‌ویژه رویکردهای تعاملی و توجه به تأثیرات متقابل محیط بر انسان و انسان بر محیط اهمیت بیش‌تری یافته است و این در حالی است که مشخص شده منظر شهری که بتواند تصویر واضحی از خود به‌جا بگذارد، می‌تواند نقشی اجتماعی نیز داشته باشد؛ چرا که به مردم کمک می‌کند بدانند در کجا هستند و در نتیجه محیط را خوانده، به شکل مطلوب‌تری فعالیت‌شان را تنظیم کنند و حتی می‌تواند خاطرات جمعی و ارتباطات گروهی را افزایش دهد.

در شهر جدید صدر باید در خیابان اصلی شهر از قبیل بلوار ایران، بلوار پاسداران، خیابان دانش و خیابان مولانا با توجه به وضعیت خیابان باید تابلوهای تجاری سامان‌دهی شده و پیاده‌روی تقویت شود و فضای امن و جذاب برای عابران پیاده برای حضور و استفاده از فضای پیاده به وجود آید و از این طریق پیاده‌مداری در شهر حاصل شود.

تصویر شماره ۵: بلوار دانش

۴- مبلمان شهری

مجموعه‌ی مبلمان شهری، اجزا و امکاناتی هستند که با ویژگی‌های مختلف خود در ارتقای کیفیت و کمیت محیط در ویژگی‌های بصری، در خدمات‌رسانی به مردم و رفع نیازهای مختلف آن‌ها نقشی در خور توجه ایفا می‌کنند. برای ایجاد فضای شهری سرزنده باید معیارهایی را برای انتخاب و استفاده از چراغ‌های خیابان، صندلی‌ها، سطوح، زباله، گیاهان، ایستگاه‌های اتوبوس و... را در نظر گرفت. هم‌چنین،

تصاویر شماری ۶ و ۷: تصاویری از پیاده‌رو بازی

امروز بسیاری از پارک‌ها با موضوعی خاص طراحی و به بهره‌برداری می‌رسند. پارک‌هایی مانند پارک انرژی، پارک ترافیک، پارک شطرنج، پارک مشاهیر، پارک ورزش، پارک موسیقی، پارک قرآن و نهج البلاغه و پارک آب و آتش شامل پارک‌های موضوعی هستند. در شهر صدرا به غیر از اکوپارک که در ابتدای شهر واقع شده است، پارک و فضای سبز قابل توجهی در شهر وجود ندارد. می‌توان در نقاط مختلف شهر پارک‌های موضوعی مختلفی با توجه به هویت شهر صدرا احداث کرد. برای مثال می‌توان پارک کتاب و پارک ادبا و مشاهیر شیراز را با توجه به این که شهر صدرا را پایتخت کتاب نامیده‌اند، احداث کرد.

نتیجه‌گیری

شهرهای جدید در اواخر دهه‌ی ۱۳۶۰ برای پاسخ‌گویی به نیاز جمعیتی کشور و رفع مشکلات کلان‌شهرها برنامه‌ریزی و اجرا شدند. حال و پس از گذشت سه دهه از احداث این شهرها هنوز نتوانسته‌اند به همه‌ی اهداف خود برسند و ساکنان این شهرها با توجه به مشکلات موجود در این شهرها هنوز نتوانسته‌اند انس و ارتباط لازم را با فضاهای شهری برقرار سازند. آن‌ها خود را متعلق به شهر نمی‌دانند و حس تعلق به شهر در آن‌ها ضعیف است. برای تقویت حس تعلق به مکان و ایجاد فضایی مطلوب برای ساکنان و شهروندان از تمامی اقشار جامعه و جلب هرچه بیشتر آنان به فضاهای شهری لازم است از عناصری نوآورانه و خلاقانه برای زیباسازی محیط و جذابیت آن‌ها استفاده کرد. ایجاد نماد یا نشانه‌ی شهری، استفاده از المان‌های زیبا و مفهومی و متناسب در نقاط مختلف شهر، توجه به منظر شهری، ایجاد پیاده‌روی بازی و پارک‌های موضوعی از جمله مواردی است که با صرف هزینه‌ی کم می‌تواند به پویایی و سرزندگی هرچه بیشتر فضاهای شهری کمک کند. در این بین، شهر صدرا با موقعیتی مناسب و آب و هوایی مطبوع‌تر نسبت به شیراز و با استفاده از فرصت پیش‌رو می‌تواند در این زمینه به الگویی مناسب برای سایر شهرها در زمینه‌ی سرزندگی هرچه بیشتر آن‌ها تبدیل شود.

منابع

- پامیر، سای (۱۳۹۵)، «آفرینش مرکز شهری سرزنده»، ترجمه‌ی مصطفی بهزادفر و امیر شکیبامنش، چاپ اول، انتشارات دانشگاه علم و صنعت
- زبیری، کرامت‌الله (۱۳۹۰)، «برنامه‌ریزی شهرهای جدید»، چاپ دوازدهم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها
- زینته، کامیلو (۱۳۸۵)، «ساخت شهر بر اساس مبانی هنری»، ترجمه‌ی فریدون قریب، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران
- شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (۱۳۹۶)، «مجموعه‌ی ضوابط، مقررات و مصوبات موردی شورای عالی شهرسازی و معماری ایران»، انتشارات دانشگاه تهران
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵»

معیارهایی در مورد چگونگی استفاده و محل قرارگیری عناصر هنرهای عمومی از قبیل مجسمه‌ها، نقاشی‌های دیواری و بنرها مورد نیاز باشد. مبلمان شهری باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

- ۱- عمل کرد مناسب؛
- ۲- جانمایی مناسب؛
- ۳- اقتصادی بودن؛
- ۴- ایمنی مناسب؛
- ۵- زیبایی؛
- ۶- استقامت و پایداری.

در رابطه با مبلمان شهری، طرح‌هایی در شهرهای مختلف دنیا به صورت نوآورانه و خلاقانه صورت گرفته است که توانسته نظر مخاطبان را به خود جلب کند و مورد استفاده‌ی آن‌ها قرار گیرد. در شهر جدید صدرا استفاده از مبلمان شهری خلاقانه و زیبا می‌تواند ساکنان را به حضور هرچه بیشتر در محیط‌های شهری تشویق کند و از این طریق حس تعلق به مکان را در آن‌ها تقویت کند.

۵- پیاده‌رو بازی

مناسب‌سازی پیاده‌رو برای کودکان و ایجاد محلی برای بازی کودکان در نزدیکی محل زندگی‌شان، یکی از راه‌کارهایی که برای خدمات‌دهی به کودکان مناسب است، استفاده از فضای پیاده‌روها برای بازی است که با هزینه‌ای پایین قابل اجراء است.

مناسب‌سازی پیاده‌روها برای کودکان از ایده‌های منحصر به فرد و نو است که می‌تواند ویژگی خاصی برای شهر و منطقه ایجاد کند و به یک الگو تبدیل شود. بر اساس ماده‌ی ۳۱ اعلامیه‌ی جهانی حقوق کودک، بازی و تفریح حق کودکان است. پس ضروری است امکانات و تسهیلات لازم برای فعالیت‌های تفریحی آنان فراهم شود. در بند ۲ همین ماده آمده است: ضروری است مسئولان شهری، فضاهای مناسب و متعددی برای بازی کودکان فراهم کنند. این مکان‌ها بهتر است به محل سکونت کودکان نزدیک باشند.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، بیش از ۲۰ درصد از جمعیت شهر صدرا کم‌تر از ۱۴ سال سن دارند. بر این اساس، ایجاد فضاهایی جذاب، پویا و نوآورانه برای بازی آن‌ها ضرورت دارد. آشکار است ایجاد این فضاها می‌تواند جایگزین بهتری برای بازی‌های کامپیوتری در بین آن‌ها باشد.

۶- طراحی پارک‌های موضوعی

بر اساس مصوبه‌ی شورای عالی معماری و شهرسازی، حداقل سرانه‌ی کاربری فضای سبز ۸ متر مربع تعیین شده است. یکی از وظایف شهرداری حفظ و توسعه‌ی پارک‌ها و فضاهای سبز است.

